

Sanat İktidarlar İçin Neden Tehlikelidir?

Sanatın ne'liği (ne olduğu) konusunda farklı yaklaşımlar mevcuttur. Ama sanatın olmazsa olmazlığı pek tartışılan bir konu değildir. Sanatın yüceliği söylemlerle kutsanmıştır. Sanat, insanın gerçekliği kendi zihinsel süreçleri ile farklı şekillerde yorumlama yeteneğinin bir ürünüdür. Bu yeniden üretim süreç içerisinde estetik bir değer kazanır. Sanatın ne olduğu tartışmalarında estetik unsurların ne olduğu da bir tartışma konusudur. Estetik unsurlar doğuştan verili midir yoksa hâkim söylemlerle mi belirlenmektedir? Bunu Kant'ın aklın yetileri olan, mekân-zaman ve nedensellik unsurlarına benzetebiliriz. Düşünmenin temelini oluşturan yapılar olduğu gibi estetik hazzı oluşturan yapılar da zihinsel süreçlerimizde mevcuttur. Bunu bu şekilde kabul ettiğimizde estetik haz da düşünmek kadar insanın insanlığını inşa etmesinde önemli bir rol oynamaktadır. Estetik haz düşünmekten farklıdır. Pratik aklı ve kullanım değerini dışlar. Bir şeyi sadece güzelliğinde görmektedir. Bir yararlılığı için bir şeye güzel demek sanat olamaz. Sanat doğrudan estetik duygulara dokunur. Gerçek ve hayal arasında bir bölgede sizi yürütür. Sanat olan ve olmayan arasındaki bir yürüyüştür. Bu yüzden sanatın gerçeği etkileme gücü vardır. Ve gerçeği etkiledikçe hayal dünyasını da dönüştürme gücü vardır.

Sanat bu dönüştürücü gücü ile iktidarlar için bir tehlikedir. Ama düşünmek kadar bir gereksinim olması dolayısıyla da sanatı kategorik olarak dışlamak mümkün değildir. Bu sebeple iktidarlar sanatı etkileme noktasında harekete geçerler. Fakat gerçekliği belirli bir noktada sabitleyen bir iktidar düzeninde sanat verimli olmaz; durağanlaşır. Çünkü yukarıda bahsedilen gerçeği etkilemek ve gerçeğin hayali yeniden etkilemesi bağıntısı işlevsizleşecektir. Bu yüzden otoriter yönetimlerde sanatın durağanlığından bahsetmek gerekebilir. Ya da sanat ideolojik bir araca dönüşerek iktidara hizmet eder. Nazi Almanya'sında sinema, müzik ve heykel rejimi kutsamak için kullanılmıştır. Özellikle marşlar kitleleri birleştirmek ve mobilize etmek için otoriter tandanslı gruplar tarafından kullanılabilir.

Sanatın tehlikesine değinen düşünürler de mevcuttur. Özellikle burada Platon'un tiyatroya karşı çıkışından bahsetmek gerekir. Çünkü o, tiyatroyu, kurmak istediği düzen için tehlikeli görmüştür. Ona göre, tiyatrodan sadece gerçeklik yeniden üretilmez, gerçeklik farklı veçheleri ile yeniden üretilir. İnsanlara farklı yaşayışların mümkün olabileceği kanısının oluşmasını sağlar. Platon bir düzen filozofudur ve krizlerle karşı karşıya kalan Atina'da bir düzen yerleştirmek istemektedir. Sofist öğretilerin de olduğu Atina'da aklın egemenliğinin kurulması sürecinde tiyatroya mesafeli kalır. Çünkü Platon da farklı yaşayışların mümkün olduğunu pekâlâ bilmektedir. Fakat sıradan halkın bu düşünceyi satın alma fikri onu ürkütmektedir. Halk sadece mevcut yaşayışı ideal olarak görmelidir. Tiyatro sahnesinde farklı ilişki türlerinin kurulması, farklı bağlamların kurulması bir tehlikedir.

Sanata karşı çıkışın farklı nedenleri de mevcuttur. Rousseau neredeyse sanatı gerici ilan eder. Çünkü sanat insanın yaşadığı olaylara takılıp kalmasına neden olan bir araçtır. Farklı duygular deneyimlemesinin önün de engeldir. Sanatçı duygularını yansıttığı eserlerinde duygularına yapışıp kalır. İzleyici de benzer bir duygu durumunu tekrarlarla deneyimlemek zorunda kalır. Böylece sanat yeni duyguların oluşmasına yer açan bir alan olmaktan çıkar.

Aklımda kalmazdı yüzün ellerin
Ah bu şarkıların gözü kör olsun
Aklımda kalmazdı yüzün ellerin
Çoktan unurdum ben seni çoktan
Ah bu şarkıların gözü kör olsun

Frankfurt Okulu'ndan Adorno ise *kültür endüstrisi* kavramıyla kültürün metalaştırılmasına dikkat çeker. Kültüre ait bileşenler, buna sanat da dahildir, artık arz ve talep dengesine tabi olarak belirli odaklarca piyasaya sunulan ürünlere dönüşmektedir. Bu, Gramsci'nin hegemonya kavramıyla beraber düşünüldüğünde üstyapı artık hangi sanatın tüketileceğine karar vermektedir. Kitlelerin boş vakitlerinde tüketilecek bu sanat eserleri artık ideolojik imgeleri de içinde barındırmaktadır. Bir özgürleşme aktivitesi olarak sanat deneyimi, artık insanların tektipleştiği ve benzer beğeni kalıplarına sahip olduğu bir deneyime dönüşmektedir. Bütün kültürel ürünleri standartlaştıran kültür endüstrisi farklılıkları dışsallaştırmakta ve gerçek sanatın alanını daraltmaktadır. Adorno belki bu yüzden çilekeş sıfatını gerçek sanatın vasıfları arasında saymıştır.

Siyasetin sanata etkisi ile bireyin fantezi dünyasının içine de sirayet edilmiştir. Bireyi besleyecek yaratıcılık bile sanat siyaset birlikteliği ile nasıl isteniyorsa öylece şekillendirilebilmektedir. Tıpkı *Matrix* filminde Neo'nun istenilen becerilere sahip olması için zihnine yüklenen kasetler gibi kültür endüstrisi ile bireylere istenen davranışların kazandırılması için içerikler yüklenebilir. Uzay ve teknoloji yarışında Sovyetler'e kaybettiğini düşünmeye başlayan ABD otoriteleri, gençleri filmler aracılığıyla teknolojiye özendirir. Böylece ABD'de bir garaj kültürü doğar. Bu garaj kültürü içinde yetişenlerden Microsoft ve Apple gibi teknoloji devlerini ortaya çıkaran Bill Gates ve Steve Jobs gibi isimler de mevcuttur.

Sonuç olarak, estetik haz ve hayal etmek; düşünmek kadar insanın varlığını borçlu olduğu yetileridir. Bu sebeple sanat her zaman iktidarların şekillendirmek istediği bir alan olacaktır. Ama hiçbir zaman total bir hâkimiyetin kurulamayacağı da söylenebilir. Fakat her zaman bir tavşan kaç, tazı tut muhabbeti de yaşanacaktır. Aynı zamanda sanat her zaman muhaliflerin de yararlandığı bir mecra olmaya devam edecektir. Şarkılar söylenecek ve yenilik istenecek. Bunu istemek için sanat kadar uygun bir mecra var mıdır?

Yazıklar olsun, yazıklar olsun
Kaderin böylesine, yazıklar olsun
Her şey karanlık, nerde insanlık
Kula kulluk edene yazıklar olsun.
Batsın bu dünya, bitsin bu rüya
Ağlatıp da gülene, yazıklar olsun

Muhammet Ali Yunus, "Sanat İktidarlar İçin Neden Tehlikelidir?"

<https://www.fikirtepediya.com/siyaset/sanat-iktidarlar-icin-neden-tehlikelidir/> (Yayın

Tarihi: 17 Temmuz 2024).